

קונטרס

אחוות תורה

בדיני סעודות חנוכה והמסתעף

אשר זיכנו השי"ת בצוותא חדתא
בפלפול חברים ומתוך מלחמתה של תורה

מאתנו

בני החבורה

דישיבת 'אחוות תורה' סניף רמת אשכול

בנשיאות רבינו הגר"ד לייבל שליט"א

חנוכה תשע"ח

ירושלם

ברכה מיוחדת אנחנו הגברים, הרבניו הגשומים גליט"א,
אשר במסירות נפשן שולמו את בעליהן, לאחר יום ארוך
ומייגע, לבית המדרש, מדרבנות ומעודדות אגדש כומוג אגד
גד, אסקוג בלימוד עמוק ומגוון, אגמו בידור הסוגיות
ואהאיר את העולם במידושי גורה נפלאים.

שלנו - שלכן!

ראש מילין

לקראת ימי החנוכה הבעל"ט הננו מדפיסים קונטרס קטן זה, בעניין סעודות חנוכה והמסתעף, והוא מעט ממה שזכינו לישא וליתן בסוגיות ימי החנוכה במסגרת כולל 'אחוות תורה' ברמת אשכול.

מקוצר הזמן, בחרנו במתכוון להוציא לאור את הערותינו על סוגיא שהיא אמנם 'צדדית', אך כזו שפרטיה אינם ידועים ומפורסמים כדבעי, למען יהיו דברינו לתועלת.

קונטרס זה מוגש לכבוד **רבינו הגר"ד לייבל שליט"א** אשר ברוחו הגדולה מביא את אור מתיקות התורה לכל בניה ואוהביה, יזכה להרחיב גבולו בתלמידים מקשיבים, ולראות נחת והצלחה בכל מפעליו הקדושים.

ברכה מיוחדת למנהלינו היקר, מנהל 'אחוות תורה', הרה"ג משה בינדר שליט"א, אשר מדרבן וממריץ אותנו להיות מוסיף והולך ולהרחיב גבולות בית מדרשנו.

תודתנו לאכסניה של תורה, בית הכנסת 'שטיבל' ברחוב מדבר סיני 45, הגבאים והמתפללים, שהכניסו אותנו בשמחה ובזרועות פתוחות לבית מדרשם.

חנוכה מאיר ושמה!

אהרן אוסטרי	יוני דהן	יצחק פרימק
דוד ארנבורג	מרדכי זולברג	יצחק פרשה
משולם גלילי	ישראל זיכרמן	צבי פרוינד
אביגדור דבורקינד	יעקב טייכמאן	אברהם משה רוט

שמעון משי זהב

סעודות חנוכה

למה סעודות חנוכה אינן מצוה כשאר סעודות הודאה על נס

א. כתב הטור: היה אומר הר"מ מרוטנבורק ז"ל שריבוי הסעודה שמרבים בהם הן סעודת הרשות, שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמחה, ע"כ. אמנם כבר הביאו המהרש"ל והב"ח דלשון הרמב"ם הוא שתיקנו שיהיו שמונת ימים הללו 'ימי שמחה והלל', הרי שהינם ימי שמחה ולא רק ימי הלל והודאה, וממילא חייבים בסעודה.

והעיר **רבי יוני דהן** למה נידון זה דחיוב סעודות תלוי בהגדרת ימי החנוכה אם הם ימי הודאה או ימי שמחה, הלא גם אי נימא דהם 'ימי הודאה', מכל מקום למה אי אפשר לקיים חובת 'הודאה' ע"י 'סעודת הודאה', ומאי שנא ממה שכתבו הפוסקים שמי שנעשה לו נס עושה סעודת הודאה, וכמוש"כ החיי אדם כלל קנה: "ונראה לי דאותה סעודה שעושין בשביל הנס היא סעודת מצוה, כמו שכתב ביש"ש ב"ק סי' ל"ז דכל סעודה שעושין לזכר נפלאות ה' היא סעודת מצוה ע"ש", וכ"כ המשנ"ב סוף סימן רי"ח שמי שנעשה לו נס צריך בכל שנה באותו היום להתבודד להודות לה' יתברך ולשמוח ולספר חסדו, וא"כ למה גבי חנוכה אין זה בכלל 'ימי הודאה' לעשות סעודת הודאה.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** שאולי הטעם שלא תיקנו לעשות סעודה כסעודת הודאה, משום שבזמן המקדש סעודת הודאה היתה נעשית ע"י הבאת קרבן תודה והאכלתו למסובין רבים שיאכלו הבשר והלחמים יום ולילה, ואז יבואו להודות ולהלל בתוך סעודתם. ואילו סעודות במדינה היו רק סעודות לשמחה אבל לא להודאה, כי ההודאה צריכה להיות בירושלים לפני המקדש. ולכן לא תיקנו סעודות בחנוכה כסעודות הודאה [רק להרמב"ם משום סעודות 'שמחה'].

אך דחה **רבי יוני דהן** דאף אם נכונים הדברים, מכל מקום מי שחפץ לעשות סעודת הודאה כזו על ניסי החנוכה מדוע נחשב כסעודות הרשות, ואיך יתכן שכאשר עושה סעודת הודאה על שמחת ניסו הפרטי נחשב סעודת מצוה וכאשר עושה סעודת הודאה על נס חנוכה אינה סעודת מצוה.

ובאמת זוהי טענת מהרש"ל שכתב: "ועוד נ"ל, דקל וחומר הוא, דהא לא גרע סעודות חנוכה מבי ישוע הבן, דע"כ סעודות מצוה נינהו, מדאזיל רב להתם, והיינו טעמא, מאחר שהוא לפרסם מצוה או הנס, כדי ליתן שבח והודיה למקום, נקרא מצוה, ק"ו ימי חנוכה, דניתנו לשבח והודיה, ולפרסם בהן הנס", עכ"ד מהרש"ל.

וצריך להבין שיטות רוב הפוסקים שאין סעודות הללו סעודות מצוה.

שוב ראינו את דברי מהר"ם מרוטבנבורג שהביא המרדכי: "נשאל למהר"ם היאך אוכלים בסעודות נשואין בת ת"ח לע"ה והשיב לכן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה להללו על החסד שעשה עם אדם וחוה לאפוקי שמחת מריעות או **סעודות חנוכה שאוכלים אלו עם אלו**".

ואמר **רבי צבי פרוינד** דמשמע מזה שהיה המנהג בחנוכה לעשות סעודות מריעים וביקורי ידידות, והוא כעניין משחקי הקלפים ושאר מנהגי שמחת החולין שהיו רגילים לעשות בחנוכה, ולכן אמר מהר"ם דזה הוי סעודת חולין, מאחר שלא תיקנו זה בשביל הודאה וגם אין עיקר כוונתם לעשות סעודת הודאה. [ואם אם יטענו שמכוונים גם לזה לא מהני, מאחר שעיקר כוונתן למריעות וידידות בעלמא, ואין כאן מעשה מצוה מאחר שלא תיקנו חובת סעודה], אלא אם כן יוסיפו שירים ותשבחות כמוש"כ הפוסקים.

ולפי"ז בסעודות שכל מהותן היא סעודת הודאה על נס חנוכה, כגון סעודות הנערכות בישיבות הקדושות, בודאי הוי סעודת מצוה גם אם לא אמרו שם שירות ותשבחות, כי לא גרע משאר סעודות הודאה. ודוקא בסעודות משפחתיות וידידותיות המכונות 'ערבי לביבות', הם אינם נחשבות סעודות מצוה אם אין אומרים בהם שירות ותשבחות.

דעת רש"י שסעודות חנוכה חובה

ב. והנה, מהרש"ל הוכיח מדעת הרמב"ם שהסעודות הינם סעודות מצוה, כי ימי החנוכה נקבעו גם לימי שמחה. וכ"כ בפירוש מעשה רוקח על הרמב"ם: מדקרי להו ימי שמחה משמע דס"ל דהסעודות באלו הימים אינם רשות אלא מצוה דהא

ק"ל אין שמחה אלא בבשר והיינו דרך סעודה וכ"כ הרב מגן דוד [ט"ז] סי' תר"ע משם רש"ל ומרדכי הארוך.

והוסיף המהרש"ל לדקדק כן מלשון הגמרא: ובתלמודא משמע דנתקנו נמי למשתה ושמחה. מדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כ"א ע"ב) לשנה האחרת קבעו ועשאוּם ימים טובים בהלל ובהודאה. ומדאמר ימים טובים, ולא קאמר קבעו ח' ימים להלל ולהודאה, ש"מ דיום טוב נמי כפשוטו הוא, למשתה ושמחה.

וכן דקדק מהרש"ל מדעת רש"י שכתב על דברי הגמרא שעשאוּם יו"ט בהלל והודאה "לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה" דממה שמיעט רש"י איסור מלאכה ולא מיעט גם חיוב סעודה, משמע שלעניין זה הוי כשאר ימים טובים.

ורבי דוד ארנבורג אמר שהוא פלא גדול, הרי מסוף דברי רש"י 'שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים' משמע להיפך שאינם יום טוב אלא לעניין זה בלבד, ולמה דקדק מהרש"ל מתחילת דבריו ולא מסוף דבריו.

ורבי צבי פריינד אמר שזה נידון רגיל בש"ס להקשות בכה"ג סתירה מרישא לסיפא, אבל עכ"פ איך הוכיח מכאן מהרש"ל דלרש"י הוי יום טוב לעניין סעודה.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** ליישב, שבאמת הוקשה למהרש"ל סתירת דברי רש"י שמתחילת דבריו משמע שלא מיעט אלא איסור מלאכה אבל איכא חיוב סעודה ומסוף דבריו משמע שלא תיקנו אלא להודות ולהלל ולא לעניין סעודה, ומזה הוכיח מהרש"ל שישנו חיוב סעודה אבל לא על נס החנוכה אלא על עניין אחר, והוא חנוכת המשכן, כמו שהביא מהרש"ל בשם המרדכי ממגילת תענית, וממילא מדוקדק היטב לשון רש"י דמחד גיסא כתב שלא תיקנו יום טוב אלא לעניין הלל והודאה, ולא הזכיר סעודה משום שבאמת אין זה מצד תקנת נס החנוכה, אך מאידך גיסא בתחילת דבריו כתב רש"י 'לא שאסור במלאכה' ולא כתב 'לא שחייב בסעודה' כי לקושטא דמילתא איכא חיוב בסעודה בחנוכה מטעם אחר משום חנוכת המשכן.

ורבי יוני דהן אמר לשיטתו שסעודות חנוכה יכולות לשמש כסעודות הודאה, שלא הוקשה למהרש"ל סוף דברי רש"י 'שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר הלל הניסים בהודאה', כי גם הסעודות מקיימים בהם עניין זה של הלל והודאה.

ואמר **רבי אביגדור דבורקינד** דאפשר דגם בכלל דברי רש"י 'לומד על הניסים בהודאה' להודאה שבברכת המזון, ויתפרש שתיקנו לעשות סעודות כדי לומר עליהם על הניסים.

ואמר **רבי יצחק פרימק** שכע"ז מצאנו בפייט לשבת 'סועדים בו לברך שלוש פעמים' שהסעודה נתקנה בשביל לברך ולהזכיר את השבת ג' פעמים, וכן י"ל בסעודות חנוכה לדעת רש"י שהסעודות נתקנו בשביל לברך ולהזכיר בהם על הניסים.

ובאמת דעת הב"ח שפסק דסעודות חנוכה מצוה שאם שכח לומר על הניסים בסעודות חנוכה חוזר ומברך ברכת המזון: "דלמנהגינו דלא קיימא לן כמהר"ם בסעודת חנוכה דרשות היא, אלא קיימא לן (סי' תרע עמ' תקסז ס"ד ד"ה ולענין) דיום טוב הוא וסעודת מצוה היא, ולא סגי בלא פת, אם כן דינו לענין חזרה בברכת המזון כמו בשבת ויום טוב".

בדברי הרשב"א שחנוכה יש בו תוספת שמחה ומשתה ועונג

ג. בתשובות הרשב"א ח"א תשובה תרצ"ט שאל השואל "מי שנשבע או נדר על דרך חוץ ממועדים וימים טובים, אם חנוכה ופורים בכלל ימים טובים או לא? דהא משמע דאינן בכלל ימים טובים מדאמרינן במגלה (דף ה' ב') שמחה קבלו עליהם יום טוב לא קבלו עלייהו. או דילמא הא 'יום טוב' מקרי כדמעיכרא דכתיב 'שמחה ומשתה ויום טוב', **שכל יום שיש בו תוספת שמחה ומשתה יקרא יום טוב** כדאמרינן עבידנא יומא טבא לרבנן. ובמקרא (שמואל א' כ"ה) על יום טוב באנו. ואם אמר שבדעתו היה כשנדר להוציא חנוכה ופורים מכלל הנדר אם שומעין לו כיון שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם?

והשיב הרשב"א: אם זה הנדון שלפנינו אינו יודע במה נתכוין מחמירין עליו. שאין ימים אלו מבוררין בלשון בני אדם לקרותם ימים טובים ולא מועדים. אבל

אם פירש שאומר שאף עליהם היה בדעתו - נאמן, שאף אלו יש בהם שמחה ועונג שאפי' שבכללן אינן בכלל מועדות ובכלל ימים טובים"

ומבואר גם מדברי השואל וגם מתשובת הרשב"א דהא מיהת היה פשיטא להו שבחנוכה יש בו תוספת שמחה ומשתה ויש בו שמחה ועונג. וזה מפורש לכאן' כדעת הרמב"ם והמרדכי שיש מצות שמחה בחנוכה, וסעודותיה מצוה ולא רשות.

ואמר רבי יצחק פרישה דיש לדחות, שכוונת הרשב"א שכך הוא המנהג להוסיף בו תוספת שמחה ומשתה ועונג, אף שאין זה חיוב מן הדין. אך טען רבי דוד ארנבורג דעכ"פ הא מיהת שמעינן מינה שכך היה הצורה הפשוטה של ימי החנוכה שיש בהם שמחה ומשתה ועונג.

והעיר רבי אלי פרלוביץ שבגמרא במגילה דף ג,ב "אין מועד בפני תלמיד חכם, כל שכן חנוכה ופורים", הרי שחנוכה ופורים אינן נחשבים 'מועדים'. ויש לומר דאף שאינן נחשבים 'מועדים' מכל מקום נחשבים 'ימים טובים', ולפי"ז מי שנשבע או נדר 'ח'וץ ממועדים' אין חנוכה ופורים בכלל זה, וצ"ע.

ומה שהוכיח השואל מלשון המקרא בשמואל א' כ"ה 'על יום טוב באנו' ומלשון הגמרא 'עבידנא יומא טבא לרבנן', אמר רבי אברהם משה רוט דלכאורה אלו ב' דרכים, כי עבידנא 'יומא טבא' היינו סעודה ומשתה, כמו שמצאנו בגמרא דרב לא מוקי אמורא עליה מיומא טבא לחבריה ופרש"י 'משעשה היום יום טוב דהיינו לאחר סעודה, עד מחר'. ובמקו"א פרש"י 'משעה שאכל ושתה ועשה יום טוב', ומשמע דיום טוב הוא הסעודה עצמה. ואילו בשמואל א' שם 'על יום טוב באנו' אמנם רש"י פירש 'על סמך משתה ויום טוב שיש לך באנו עתה לשאול', אבל שאר מפרשים פירשו על מה שקבע את אותו היום ליום טוב על גזית צאנו, ולפי"ז 'יום טוב' היינו באמת המועד שקבע את אותו היום, ואיננו שם הסעודה עצמה. אך עכ"פ איך שיהיה שמענו דשם 'יום טוב' הוא כולל גם יום שמותר במלאכה אם קובע אותו ליום משתה ושמחה.

דעת התוס' שימי חנוכה הינם ימי משתה ושמחה

ד. והנה בתענית יח,ב איתא אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים, בחנוכה, ובפורים. ואם התחילו - אין מפסיקין. והלכתא מתענה ומשלים. וכתבו התוספות שם: הא דקפסק הלכה מתענה ומשלים אר"ח קאי, דאי אחנוכה ואפורים אינו יכול להתענות **דיום משתה ושמחה כתיב**.

והוא פלא, היכן נזכר שימי חנוכה הינם 'ימי משתה ושמחה', הלא אפילו הרמב"ם לא הזכיר אלא ימי שמחה ולא 'ימי משתה'.

והקרבן נתנאל שם כתב על דברי התוס' שהביאם הרא"ש: רצה לומר, שחנוכה ופורים כתובים במגילת תענית לעשות יום טוב. ע"כ. וכנראה כוונתו לדקדק לשון 'יום טוב' שהוא לשון סעודה כמוש"כ המהרש"ל.

ובגליונות חכמת שלמה כתב הגרש"ק: צריך עיון דהא בחנוכה לא מצינו שקבעום למשתה ושמחה רק דאסור בהספד ותענית, ולא חמיר מר"ח, ונראה דהתוספות ס"ל כהמרדכי הארוך שהובא בדרכי משה סימן תר"ע שקבעו למשתה ושמחה ג"כ משום שהיה אז חנוכה המזבח. וכ"כ ברמב"ם בריש הלכות חנוכה ה"ג.

ואמר **רבי צבי פרוינד** שגם אחר דבריהם עדיין קשה הלשון 'ימי משתה ושמחה כתיב', היכן כתוב דבר זה.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** שבוודאי כוונת התוספות למה שכתוב במגילת אנטיוכוס: "על כן קימו בני חשמונאי קיום, וחזקו איסר, ובני ישראל עמהם כאחד, לעשות שמונה ימים האלה **ימי משתה ושמחה** כימי מועדים הכתובים בתורה... על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה ויקראו להם **ימי משתה ושמחה**..."

ובאמת היה מנהג קדום באשכנז לקרות מגילת אנטיוכוס בשבת חנוכה בבית הכנסת, כמו שהזכיר השבלי הלקט בסימן קעד "מקום שנהגו לקרוא מגילת אנטיוכוס בחנוכה אין ראוי לברך עליה מפני שאין לה שורש חובה כלל", וכן

הוא בתוספות רי"ד סוכה דף מד,ב. ולכן, לא יפלא לומר שלזה כיוונו התוס' באומרם 'שימי משתה ושמחה כתיב'.

[גם מצאנו שרס"ג נהג בה כמנהגי מקראות, הוכיח בספריו מפסוקיה הוכחות ללשון הקודש, תרגם אותה לערבית, ומעיד שהיתה מפוסקת לפרשיות ופסוקים, ומוטעמת לטעמי המקרא ככל כתבי הקודש. ובהרבה כת"י קדמונים צירפה לקובץ חמשת המגילות, ולכן לא יפלא שנקטו התוספות על זה 'ימי משתה ושמחה כתיב'].

אגב אורחא, שאל **רבי יוני דהן** שאלה מעניינת, מדוע 'מגילת אנטיוכוס' נקראת על שם הרשע בעוד 'מגילת אסתר' נקראת על שם הגואלת, הלא היה אפשר לקרות 'מגילת מתתיהו' או 'מגילת המן'.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** שכמדומה שעיקר השמחה בחנוכה על הניצחון על יוון ותרבותה, ואילו בפורים עיקר השמחה על הצלת ישראל, ולכן בחנוכה שם המגילה על תבוסת אנטיוכוס ואילו בפורים שם המגילה על שם הצלת אסתר.

סעודות על חנוכת המשכן

ה. המהרש"ל והדרכי משה הביאו דברי מגילת תענית שקבעו את ימי חנוכה לימים טובים משום חנוכת המזבח, שנשלמה מלאכת המשכן בכ"ה כסליו, והמתינו עם הקמתו עד חודש ניסן.

ושאל **רבי יצחק פרישה** מדוע א"כ לא חגגו ימים הללו גם קודם ימי חשמונאי משום חנוכת המשכן.

ורבי **אביגדור דבורקין** השיב דאולי באמת גם קודם ימי החשמונאים היו נוהגים שמחה בימים הללו משום חנוכת המשכן.

וציין **רבי אברהם משה רוט** שמצאנו 'חנוכה' נזכר בהלכה עוד קודם ימי חשמונאים, והוא בידיני הבאת ביכורים שמסוכות ועד חנוכה מביא ואינו קורא, ומחנוכה ואילך אין מביאים ביכורים. ומשמע שהיה תאריך מסויים שנקרא 'חנוכה', דלא מסתבר שבאקראי נבחר בצמצום כ"ה כסליו לזמן שכלו הפירות

מן השדה, אלא שהיה זה מועד ידוע, כמו סוכות, כדי לסיים ולומר 'מסוכות עד חנוכה'.

אלא ששאל **רבי אלי פרלוביץ** שהנה הגמרא בראש השנה שואלת מדוע כל המועדים שבמגילת תענית התבטלו ואילו חנוכה לא ביטלה, ולמה לא תירצה הגמרא שחנוכה בלאו הכי הוי יום טוב קדום משום חנוכה המזבח, ואין מקורה רק ממגילת תענית כי אם מימות משה רבינו ועד עתה. ובהכרח משמע שלא תיקנו ימים טובים משום חנוכה המזבח אלא לאחר חנוכה חשמונאי, ושוב קשה מה ששאל **רבי יצחק פרשה** מדוע דוקא לאחר חנוכה חשמונאי גמרו אומר לחגוג את חנוכה המזבח.

ועוד שאל **רבי יצחק פרימק** מדוע את שאר חנוכות המקדש לא ציינו לדורות, כגון חנוכת בית ראשון וחנוכת בית שני בימי עזרא, וחנוכת משכן שילה וכו' וכו'.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** שבאמת בכל הדורות לא חגגו את חנוכה המזבח, משום שסברו שאין שום שייכות לזמנינו מה שבעבר הרחוק השלימו בו את מלאכת המשכן, אבל כאן נוכחו לראות שבדיוק בכ"ה כסליו יום חנוכה המשכן זכו לחנוך באופן פלאי וניסי את חנוכה חשמונאי, בטיהור המקדש והדלקת המנורה, הבינו שמאורע זה של חנוכה המשכן משפיע לדורי דורות, ממילא שוב התעוררו לחגוג בחנוכה גם את חנוכה המשכן.

ו. והנה, הגמרא בראש השנה יח, ב שאלה מדוע לא ביטלו את חנוכה כמו שבטלה שאר מגילת תענית לאחר החורבן, ותירצה 'אמר רב יוסף: שאני חנוכה דאיכא מצוה. - אמר ליה אביי: ותיבטיל איהי, ותיבטל מצותה! אלא אמר רב יוסף: שאני חנוכה דמיפרסם ניסא'

ומבואר בגמרא שמצוות הדלקת נר חנוכה תלויה בקביעת ימי החנוכה כימים טובים, ואילו היינו מבטלים יום טוב של חנוכה ככל ימים טובים שבמגילת תענית שוב היתה גם מצוות הדלקת נר חנוכה מתבטלת, [אלא שטען אביי דמה

בכך 'וּתִבְטַל אִיהִי וּתִבְטַל מִצְוֹתֶיהָ', אבל לא פליג על עצם ההנחה שאם יתבטל היו"ט תתבטל גם מצות הדלקת נר חנוכה].

והתוספות שם הקשו מדוע לא הוכיחה הגמרא שחנוכה לא בטלה ככל מגילת תענית ממה שכתוב במשנה שם ששלוחי ב"ד יוצאים להודיע לגולה על קידוש חודש כסליו 'מפני החנוכה', הרי שחנוכה לא בטלה, ודחו 'דלעולם לא חשיב יום טוב ואפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס', ומבואר שאף אם חנוכה איננו יום טוב יש בו מצות הדלקת נרות זכר לנס, והראשונים הקשו על התוספות ממשמעות הגמרא 'וּתִבְטַל אִיהִי וּתִבְטַל מִצְוֹתֶיהָ', שאם יתבטל יו"ט דחנוכה תתבטל ג"כ מצוות הדלקת נרות חנוכה.

ורבי אלי פרלוביץ רצה ליישב שיטת התוספות בהקדם דברי החתם סופר המפורסמים שבחנוכה מקיימים מצוה דאורייתא של זכירת יום הנס, אלא דמדאורייתא לא נקבע באיזו צורה ואופן מסויים יקיימו זה וע"ז באו חכמים לקבוע יו"ט דחנוכה ומצות הדלקת נרות וכו'.

ולפי"ז אמר **רבי אלי פרלוביץ** דלעולם אם יבטלו יו"ט דחנוכה תתבטל מצות נר חנוכה לכל פרטיה ודקדוקיה, אך אכתי תהיה חובה דאורייתא להדליק נרות חנוכה – או לעשות זכר אחר לנס – משום מצות זכר לנס, כדברי החתם סופר, וזה אי אפשר לבטל.

וממילא אתי שפיר דמחד גיסא שפיר קאמר רב יוסף 'שאני חנוכה דאיכא מצוה', שאם לא יהיה יו"ט דחנוכה יתבטלו דיני נרות חנוכה, אך מאידך גיסא מבוארים דברי התוס' שגם אם יתבטל יו"ט דחנוכה מכל מקום השלוחין יוצאים כדי שיקיימו ישראל את מצות עשיית זכר לנס.

והוסיף **רבי יוני דהן** שכדבריו מדוקדק בלשון התוס' שכתבו 'דלעולם לא חשיב יו"ט ואפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס' מה באו להוסיף במילים 'זכר לנס', וכי איננו יודעים טעם הדלקת נרות חנוכה, אלא באו לומר שאף שמדיני היו"ט תתבטל מצות הדלקת נר חנוכה אך אכתי יצטרכו להדליק הנרות משום זכר לנס.

אמנם, החוות יאיר סימן ע' יצא לבאר דברי הגמרא באופן אחר לגמרי, דמה שאמרו 'שאני חנוכה דאיכא מצוה' אין הכוונה למצות הדלקת נר חנוכה, כי זה אינו תלוי כלל ביו"ט דחנוכה ואי אפשר לומר על זה 'ותיבטל איהי ותיבטל מצותה', כי הוא דין בפני עצמו להדליק נרות בימים הללו זכר לנס כמוש"כ התוספות, אלא קאי על מצוות הסעודה בחנוכה! וע"ז קאמר רב יוסף שאי אפשר לבטל חנוכה כי יש בו מצוות סעודת חנוכה, ודחה אביי ותיבטל איהי ותיבטל מצוותה.

ואמר **רבי יצחק פרשה** דלפי דברי החוות יאיר יש לומר שהתוספות לשיטתם דס"ל במסכת תענית שבחנוכה 'ימי משתה ושמחה כתיב', ממילא מצו לפרש כאן שכוונת הגמרא 'דאיכא מצוה' על מצוות הסעודות בחנוכה ולא על מצות הדלקת נרות שזה אינו תלוי בחנוכה כלל כמוש"כ התוס'.

האם צריך סעודה אחת בכל יום או סגי בסעודת חנוכה בכל חנוכה

ז. ואמר **רבי דוד ארנבורג** דרבים מקפידים לקיים דברי הרמ"א החושש לשיטות הללו שיש מצוה בסעודות חנוכה ובפרט בצירוף זמירות ותשבחות, ועורכים באחד מימי חנוכה סעודת חנוכה לשם ולתפארת.

אך באמת לא הועילו בזה לכולי עלמא, כי לדעת הרמב"ם והתוס' נקבעו הימים הללו 'לימי שמחה' וממילא צריך לערוך סעודת חנוכה 'בכל יום ויום' מימי החנוכה ולא סגי לזה לעשות סעודה רק באחד מימי החנוכה.

משא"כ לפי הטעם שעושים כן משום חנוכת המשכן, אפשר שלזה סגי בסעודה אחת בימי החנוכה.

האם צריך פת ובשר ויין בסעודת חנוכה

ח. כבר הבאנו דברי הב"ח שקיי"ל כהרמב"ם ודעימיה שסעודות חנוכה מצוה, וכתב שלפי"ז **לא סגי בלא פת**, ולכן חוזר אם שכח על הניסים.

ובבנין שלמה על הרמב"ם כתב: "הנה מדברי הרמב"ם הללו מבואר מפורש דס"ל דחנוכה הוי ימי שמחה, והוי מצוה לאכול בו דאין לומר דלשמחה לבד ולא למשתה דודאי זה תלוי בזה, **דבמה ישמח והרי ביום טוב אמרו חז"ל דאין שמחה אלא בבשר וכו'** ומכש"כ בשאר הימים ובלשון הטוש"ע אמר שלא קבעוהו למשתה ושמחה והרי מפורש ברמב"ם שקבעוהו לשמחה ולכך תימא שלא הביאו הפוסקים דעת הרמב"ם בזה".

וכ"כ בפירוש מעשה רוקח על הרמב"ם: מדקרי להו ימי שמחה משמע דס"ל דהסעודות באלו הימים אינם רשות אלא מצוה דהא קי"ל **אין שמחה אלא בבשר** והיינו דרך סעודה וכ"כ הרב מגן דוד [ט"ז] סי' תר"ע משם רש"ל ומרדכי הארוך.

נמצא דסבירא להו שלדעת הרמב"ם בעינן נמי **לאכול בשר ולשתות יין בחנוכה**, כשיטתו בשמחת יו"ט שצריכה גם בזה"ז בשר ויין.

ובמטה משה כתב: וכן מצאתי בהגהות מרדכי (שלטי הגבורים פ"ה ע"ט ע"א) שיש קצת מצוה וז"ל, אני יום טוב הכותב קבלתי סימן אחר בפרשת ויהי מקץ, וטבוח טבח והכן (בראשית מג, טז) והחי"ת מטבח והתיבה והכ"ן הם אותיות חנוכה. וסמך לסעודות שעושים בחנוכה, ואותיות טבוח טבח בגימטריא מ"ד כמו הנרות ע"כ. ואמר **רבי אביגדור דבורקין** שמשמע מן הרמז שצריך לטבוח בשר דייקא לסעודות חנוכה ולא סגי באכילת סעודה חלבית כנהוג.

וכן משמע במשנה ברורה סימן תקכט סק"כ: "ואפילו הוא מסגף עצמו מפני תשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות ויום טוב וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות" וציין לדברי בית יעקב סימן ע"ג, ומשמע שצריך לאכול בשר ולשתות יין בחנוכה. אמנם אמר **רבי אברהם משה רוט** שאביו שליט"א אמר לדחות שהכוונה שאסור להיות 'בתענית' מבשר ויין בחנוכה, אבל אין חיוב לאכול בשר ויין.

ואמר **רבי יצחק פרימק** שנפק"מ מי שקיבל על עצמו משום תשובה לא לאכול איזה מעדן אחר, שאינו בשר ויין, כגון שלא לשתות קולה, האם מותר לו להיות מסוגף מזה בחנוכה, דבפשטות לא הזכיר המשנ"ב אלא בשר ויין, אבל אם נימא

שהאיסור הוא להיות מעונה ומסוגף אסור לו להתענות משתיית הקולה בחנוכה.
וצ"ע.

והנה, אכילת סופגניות ושאר לביבות שמן לא נזכרה בפוסקים ובקדמונים, משא"כ אכילת מאכלי חלב נזכר מנהג אכילתם כבר בדברי הר"ן. והמקור היחיד לאכילת סופגניות הוא מדברי רבינו מימון אבי הרמב"ם שכתב בתשובתו: ויתחייב כל נכון לו לעשות שמחה ומשתה ומאכל זכר לנס שעשה השי"ת עמנו באותם הימים, ופשט המנהג לעשות סופגין והם הצפחיות בדבש... מנהג קדמון משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו, ומזהיר שם שלא לזלזל במנהגי אומתנו בתבשילים הרגילים בכל מועד ומועד ע"ש.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** שיש להתפלא שהביא מנהג זה ולא הביא עיקר המנהג המוזכר בקדמונים לאכול מאכלי חלב, ואמר שנראה שהוא לשיטתו שכתב כדעת בנו הרמב"ם שצריך לעשות 'שמחה ומשתה' בחנוכה, וממילא חייבים אף בבשר, וא"כ אי אפשר לקיים מנהג מאכלי החלב, כי היו רגילים לאכול בשר, אלא נהגו במטוגני השמן זכר לברכת השמן.

ט. והנה, שאל **רבי צבי פרוינד** מה הוא הנידון הגדול האם סעודות חנוכה הינם סעודות רשות או סעודות מצוה, הא גם אם אין בהם מצוה מכל מקום זהו מנהג ישראל, כמו שאמר מהר"ם מרוטנבורג עצמו 'ריבוי הסעודות שמרבים בהם הן סעודות רשות' הרי שכך הוא המנהג להרבות בסעודות, ומי גרע מכל מנהגי ישראל במועדים.

והוסיף **רבי יצחק פרשה** ותמה על דברי הב"ח שהוכיח שהינם סעודות מצוה ממה "שכבר נהגו במנהג זה גדולי הדור הקדמונים", ותמה, מה בכך, הרי כו"ע מודו דאיכא מנהג כזה, אלא שנחלקו אם הוי מצוה גמורה, ומה הוכחה היא ממנהג הקדמונים.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** שעיקר הנפק"מ בתלמיד חכם שאסור לו לאכול בסעודת הרשות רק בסעודת מצוה, כמו שכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות דעות:

"כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שולחנו, ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא מפני צורך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבריות, ולא יאכל אצל עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה, ולא ירבה סעודותיו בכל מקום ואפילו עם החכמים, ולא יאכל בסעודות שיש בהן קיבוץ הרבה, ואין ראוי לו לאכול אלא בסעודה של מצוה בלבד כגון סעודת אירוסין ונישואין, והוא שיהיה תלמיד חכם שנשא בת תלמיד חכם"

ועל זה עיקר הנידון בפוסקים אם סעודות חנוכה הינם סעודות מצוה שמותר לת"ח לאכול בהם או לא. וממילא לא קשיא מידי, דאף שבכל אופן הינם מנהג ישראל אך כיון שאינם סעודות מצוה אסור לת"ח לאכול בהם. וזהו שהוכיח הב"ח שממה שנהגו בזה גדולי ישראל הקדמונים מוכרח הוא דהוי סעודות מצוה דאל"ה לא היו אוכלים בסעודות הרשות.

ואמר **רבי יצחק פרשה** דלפי"ז נמצא חומרא גדולה, דהנה זה פשוט שכל האיסור לאכול בסעודות רשות אינו אלא בסעודה ציבורית אבל בביתו על שולחנו עם משפחתו אוכל החכם גם סעודת רשות, וכמבואר בלשון הרמב"ם הנ"ל דמירי על סעודות שיש בהן קיבוץ הרבה, ע"ש, ואם כן, אם הפוסקים דנו על סעודות חנוכה אם הוי סעודות רשות האסורות על החכם, מוכרח שסעודות הללו נעשות באופן כזה 'שיש בהן קיבוץ הרבה'.

ולפי"ז מי שרוצה להחמיר כשיטת הרמב"ם והרש"י והתוס' ועוד ראשונים שיש חובת סעודה בחנוכה, לא סגי שיאכל כדרכו ביום חול, ויכוון לצאת ידי חובת סעודה, אלא צריך לעשות סעודה גדולה עם רעיו וידידיו, כסעודת יו"ט. [ואף אם הוא ת"ח אין חשש בזה אף דקיי"ל דהוי סעודות רשות משום שמוסיפין שירות ותשבחות].

וכן מבואר בלשון המרדכי שהביא חוות יאיר: "נשאל למהר"ם היאך אוכלים בסעודות נשואין בת"ח לע"ה והשיב לכן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה להללו על החסד שעשה עם אדם וחוה לאפוקי שמחת מריעות או **סעודות חנוכה שאוכלים אלו עם אלו**" הרי שהיו אלו סעודות מריעות 'אוכלים אלו עם אלו', ועל זה דנו אי הוי סעודות רשות או מצוה.

מה שיעור דברי תורה וזמירות ותשבחות בסעודה

י. והנה, כתב הדרכי משה בשם מהר"א טירנא: סעודת חנוכה רשות ולכך נהגו לומר מזמורים ולהרבות בו שבחות כדי שיהא כסעודת מצוה כן השיב מוהר"מ (חדושי אנשי שם הנ"ל) עכ"ל.

ובאמת, היתר זה של שירות ותשבחות הזכירו מהר"ם מרוטנבורג עצמו לגבי סעודת נישואי בת ת"ח לע"ה, וכתב שלכן נהגו בסעודות אלו לשורר תשבחות, ואפ"ה הוסיף שסעודות חנוכה הוי רשות. וצ"ע למה בסעודות חנוכה לא נהגו להוסיף שירות ותשבחות כדי לעשותם סעודת מצוה.

וכתב על זה בחוות יאיר סימן ע': ומ"מ אפילו לדעת מהר"ם אין ללמוד ממנו סעודת חנוכה כי ודאי שירות ותשבחות שאמר מהר"ם הם פיוטים שאינם חובה, שדרכם היה לשורר אותם על הסעודה, ולא ר"ל ברכת אירוסין ונישואין ושהשמחה במעונו לכן תלאם במנהג, משא"כ ז' ברכות הם מגמרא, ולכן הוציא מכלל סעודות מצוה סעודות חנוכה אפילו היה כבר בימיו זמר מעוז צור וכו', שהוא מנהג קבוע, ואין ענינו לעשות מהסעודה מצוה, דדרכו להאמר לפני הסעודה על הרוב ומה ענינו לסעודה, ומסברא זו בעצמה לא גרמו ז' ברכות לסעודת הנישואין להיות סעודת מצוה, להיותם אחר גמר סעודה.

והלשון קצת מגומגם, אבל משמע שמזכיר ב' טענות, א' שצריך להיות הפיוטים והשירים בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה או מיד לאחר ברכת המזון, והב' שדוקא פיוטים שלא נעשו כחובה, אבל מה שרגילים כמנהג קבוע לאומרו אינו נחשב תוספת פיוטים כדי להחשיב הסעודה כסעודת מצוה.

ואמר **רבי אביגדור דבורקין** דלפי זה מה שמשוררים 'שיר המעלות' בסוף סעודה אינו מחשיבה סעודת מצוה, אף שהוא קודם ברכת המזון, משום שהוא מנהג קבוע.

וציין **רבי יוני דהן** שרואים אנו שהיה מנהג לשורר קודם הסעודה 'מעוז צור' ולא רק לאחר הדלקה כנהוג בזמנינו.

ורבי דוד ארנבורג אמר שאולי היו אוכלים הסעודות מיד לאחר ההדלקה, באופן שהפיוט 'מעוז צור' שנאמר לאחר ההדלקה היה קודם הסעודה.

והעיר **רבי אלי פרלוביץ** שיש לזכור שהשירות והתשבחות שאומרים בסעודת חנוכה צריך להיות על חנוכת המשכן ולא על ניסי חנוכה לבד, כי הרי היא סעודת מצוה בצירוף שיטת המרדכי שזו סעודה על חנוכת המשכן, אבל אם כל המסובין סוברים שהם שמחים ומודים על שמחת חנוכת חשמונאי ונצחון המכבים ואינם זוכרים כלל משמחת חנוכת המשכן לא עשו כלום לכאן'.

'ואל תבטל מקביעותך'

יא. והנה המהרש"ל ס"ס פה כתב בסוף דבריו: וראה שהשמחה תהא מעורבה ובלולה בשמחת תורה **ואל תבטל מקביעותם** ובפשטות כוונתו שאסור להיבטל מסדרי לימודו הקבועים בשביל שמחת סעודות חנוכה.

ואמר **רבי יצחק פרשה** שהדברים מפליאים, הרי המהרש"ל הוא הוא מי שהעמיד את השיטה שיש חיוב סעודה בחנוכה, והוכיח כן מהרמב"ם ומהרש"י ומלשון הגמרא וכו', ואם כן איך הגביל זאת ואמר 'אל תבטל מקביעותך', שאסור להפסיק מסדרי הלימוד בשביל סעודות הללו, וכי גם בסעודות פורים ונישואי בת ת"ח לת"ח ישנה הגבלה זו ש'אל תיבטל מקביעותך'.

ואמר **רבי אברהם משה רוט** דשמא אין כוונתו לתלמידי חכמים הלומדים ג' סדרים ויותר, אלא לקביעות עיתים לתורה, ועל זה הזהיר שאריכות הסעודות לא יביאנו לבטל קביעותו היומית.

אבל **רבי צבי פרוינד** טען שהמשגיחים ובעלי המוסר רגילים להביא דברי המהרש"ל הללו כהוראה לגבי שמירת סדרי הלימוד הקבועים בימי החנוכה.

ובאמת כן כתב השל"ה:

תוכחת מוסר לחנוכה. יחשוב שעיקרו נתקן להלל ולהודות להשם יתברך, על כי היוונים חשבו לבטל תורה ומצוות. אם כן הימים הקדושים האלה, ראויים ביותר להתמדת תורה מבשאר הימים, כי תלמוד תורה נגד כולם (פאה פ"א מ"א). ובעוונותינו הרבים, רוב העולם נוהגים בהם ביטול תורה, והולכים אחר ההבל. **ומה שרבותינו הקדמונים פסקו ישיבה בימים ההם, עשו בשביל הנערים שיחזרו ויחזרו על תלמודם מה שלמדו, שיהיה שגור בפייהם.** על כן השומע ישמע ויתעורר בימים ההם ביתר שאת בתורה ובמצוות.

וכן מצאנו שהמלמדים היו ממשיכים ללמד התלמידים בימי החנוכה, רק מקדימים לסיים קודם הערב, כמו שכתב בערוך השולחן יו"ד רמה:

"והמלמד ילמד עמהם כל היום וקצת מן הלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מע"ש ועיו"ט בסוף היום וגם **בר"ח המנהג להניחם בסוף היום, וכן בחנוכה, וכפי המנהג כן יעשו וכך אמרו חז"ל [שבת קי"ט ב] דאין מבטלין התינוקות אפילו לבניין ביהמ"ק.**"

הרי דמשמע שהמשיכו סדרי הלימוד כרגיל.

וביותר מצאנו במאירי שבת כא ב:

"ומ"מ לענין מה שאמרנו שלא יצא אחר זמן זה ידי הדלקה בזמנה יראה לגדולי הדורות שלפנינו שלא נאמר אלא לאותם הזמנים שהיו מדליקים מבחוץ וצריך היכר לעוברי דרכים, אבל בזמן הזה הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר בני הבית ידליק מתי שירצה, וגדולי הצרפתים התירוהו אפי' עד שיעלה עמוד השחר **וכן נוהגים שם בני ישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש.**"

הרי שהיו ממשיכים סדרי בית המדרש ולא היו מפסיקים אפילו בשביל הדלקת נרות חנוכה בתחילת זמנם!

ואמר **רבי מרדכי זולברג** שרבו הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל היה מורה לאברכים להמשיך סדרי הלימוד, ושנשותיהם תדלקנה עליהם בביתם!

[והעיר **רבי דוד ארנבורג** האם גבי הדלקת נרות חנוכה ג"כ אמרינן 'תבוא מאירה למי שאשתו ובניו מברכין לו', כמו שאמרו לגבי מי שאשתו מוציאה אותו בברכת המזון. ואמר **רבי יצחק פרימק** שזה תלוי בשאלה האם המדליק מוציא את שאר בני הבית ידי חובתם, וצריך לכוון להוציאם וצריכים הם לכוון לצאת ממנו, או שזהו חובת הבית בלבד וכמו העושה מעקה שאינו צריך להוציא את שאר בני הבית, וממילא לא שייך בזה מאירה כיון שאין אשתו מוציאה אותו. ושוב ראינו דברי הביאור הלכה סימן תרעה שעמד בזה].

וכל זה פלא, וכי גם בליל הסדר או בהקפות שמחת תורה הזהירו שלא יבטלו סדרי הלימוד הקבועים, והרי כיון שזה מהות היום לשמוח בעצרת או לספר ביציאת מצרים לא השתדלו לצמצם ככל האפשר ולחזור לסדרין, אלא סילסלו והאריכו מתוך אהבת המצוות ושמחתם, ולמה דווקא בחנוכה הזהירו כל כך שלא לבטל סדרי הלימוד.

ויש לציין לשער הציון הלכות שבת שער הציון סימן ר"נ ס"ק ט לגבי המצוה לעסוק בהכנות לשבת בו יותר מבשלוחו: "ונראה דלא שייך בזה לומר, מצוה שיוכל לעשות על ידי אחרים אין מבטלין התלמוד אפילו לזמן מועט, והכא הלא יוכל לעשות על ידי שלוחו דעדיף הוא ממי שהוא אחר לגמרי, יש לומר, דדוקא מצוה שאין מוטלת על גופו, כגון שיפסיק באמצע הלמוד לילך לגמול חסד עם איזה אדם במקום שאחר יוכל לעשות עמו הטובה ההיא, מה שאין כן בזה שהכבוד שבת מוטלת על גופו, וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו. אי נמי דדוקא לענין כבוד שבת אמרינן כן דחמירא, מה שאין כן לענין שאר מצות אם הוא תלמיד חכם ונוגע לבטול תורה, וצריך עיון".

[והעיר **רבי יצחק פרימק** למה הזכיר דוקא 'אם הוא תלמיד חכם' הרי גם אדם רגיל שקובע עיתים לתורה שייכת בו שאלה זו, האם לבטל הלימוד בשביל מצוה המוטלת על גופו ויכול לעשותה ע"י אחרים, כגון בדיקת חמץ וכדומה. ואמר **רבי יוני דהן** שכנראה פשיטא ליה למשנ"ב שאם הוא אדם המבטל מתלמודו לצורך ענייני חולין בודאי שלא יתכן שדוקא לצורכי גבוה כמו לעסוק במצוות

בגופו הוא ימנע מלהתבטל, אבל תלמיד חכם שאינו מפסיק לענייני חולין אא"כ בדחק גדול ומקפיד מאד על ביטול תורה, בו נסתפק המשנ"ב האם יבטל לצורך קיום מצוה בגופו].

אמנם נראה שגבי חנוכה שזהו מהות היום, להדליק הנרות ולהודות ולהלל, ולדעת המהרש"ל אף לסעוד ולשמוח, בזה לא נסתפק המשנ"ב שמותר וצריך להפסיק ממשנתו בשביל לקיים המצוה בעצמו בשמחה ובטוב לבב.

האם חנוכה הוא מועד או ימי חול שיש בהם מצוות מסויימות

יב. ובאמת כל העניין תלוי בשאלה יסודית אחת, האם חנוכה הינו מועד, כלומר, שיש כאן ימים מיוחדים להודאה, או שבימים אלו נצטוו במצוות הדלקת נרות חנוכה והלל והודאה, אבל זולת זה, אין להפסיק מעבודת ימי החול הרגילים. ולכן אם יכול לשלוח שליח למצות ההדלקה ולא להיבטל מסדריו עדיף טפי וכו', ואין טעם להאריך בסעודות חנוכה על חשבון סדריו. אבל אם יש כאן 'ימים טובים' המיוחדים לעניין ההודאה והנרות, אין טעם לצמצם בעיקר היום בשביל סדרי לימודו הרגילים, וכמו שלא עושים זאת בליל הסדר וכדומה.

ורבי אלי פרלוביץ אמר להוכיח מדברי הגמרא בראש השנה הנ"ל, שאילו היו מבטלים את איסור תענית בחנוכה ממילא היה מתבטל ג"כ מצוות הדלקת נר חנוכה, הרי שאין כאן מצוה גרידא להדליק בימים המסויימים הללו נרות חנוכה, אלא זהו מדיני היום טוב דחנוכה להדליק בו נרות חנוכה.

ויש להביא על זה דברי השער הציון סימן תרע"ו סק"ג שאם שכח לומר שהחיינו עד לאחר הדלקת נר שמיני של חנוכה, צריך עיון, דאפשר דכמו בעלמא קיימא לן דזמן אומרו אפילו בשוק, דהוא קאי על עצם היום טוב, אפשר דהוא הדין בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות, אלא דלכתחלה סמכו זה על זמן דהדלקה, וכעין סברתי נמצא במאירי וזה לשונו, מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה א' ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים, עד כאן לשונו, וצריך עיון".

ומבואר שיש ברכת זמן גם על עצם ימי החנוכה, ולא רק על מצוות ההדלקה. הרי בהכרח שיש כאן ימי מועד הנקראים 'ימי חנוכה' שיש להם מהות לעצמם וצריך לברך עליהם זמן.

ורבי אברהם משה רוט עורר דלפי"ז שצריך לברך זמן גם על עצם המועד, איך אנו יוצאים בברכת זמן על הדלקת הנרות שהיא נעשית לפעמים קודם יום כ"ה כסליו, כגון כאשר חל יום ראשון דחנוכה בשבת ומדליקים קודם כניסת השבת, א"כ מברך זמן על הדלקת נרות חנוכה קודם כניסת החנוכה, ולדעת המאירי למה לא ישוב ויברך זמן בכניסת החנוכה על זמן דחנוכה.

ואמר דאפשר דהמאירי לשיטתו דס"ל שמי שמברך על עשיית הסוכה שהחיינו אינו חוזר ומברך על היו"ט דסוכות, כיון שהזמן על מצות הסוכה פוטר גם את מועד הסוכות, כמוש"כ בסוכה מו,א:

"ושמא תאמר ברכו בשעת עשייה יחזור ויברך בקדוש מחמת יום טוב, אפשר מאחר שעיקר יום טוב משום סוכה ונפטר מחמת הסוכה אינו חוזר וניעור מחמת היום טוב".

אמנם דחה **רבי יצחק פרשה** שגר חנוכה אינו דומה למי שמברך על הסוכה אלא למי שמברך על אגידת הלולב שהחיינו, שאין זה פוטר את הזמן דיו"ט, כי עיקר היו"ט משום סוכה ולא משום הלולב, שהחג נקרא על שם הסוכה 'חג הסוכות' ולא 'חג הלולב', ולכן שהחיינו על עשיית הסוכה פוטר את המועד ואילו שהחיינו על הלולב אינו פוטר את המועד, וא"כ בגר חנוכה לכאן' הוי כלולב כי החג אינו 'חג הנרות'.

ורואים אנו מכאן, שהחג הוא 'חג אורים' [כמו שכתב ביוסיפון שכך היה נקרא חנוכה בזמנם], זה מהות החג 'חג שמדליקין בו נרות', וממילא בודאי אין טעם להקפיד על שמירת הסדרים ולהימנע מקיום ההדלקה בעצמו.

[והוסיף **רבי אלי פרלוביץ** שעפ"י המבואר בראש השנה שם אילו לא היה מצוות הדלקת נרות חנוכה היה חנוכה מתבטל עם כל מועדי מגילת תענית, ורק משום 'דמיפרסם ניסא' לא ביטלוהו] [פירש רש"י: כבר הוא גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו בו המצות, והחזיקו בו כשל תורה - ולא נכון לבטלו]. הרי שהיו"ט

הוא מכוח נרות חנוכה, ושפיר מהני ברכת הזמן על נרות חנוכה גם עבור היו"ט עצמו דחנוכה. כי זהו מהות החג 'חג הדלקת הנרות' כמו 'חג הסוכות' וכאמור].

ושוב צ"ע למה הזהירו כ"כ על שמירת הסדרים הקבועים בימי החנוכה.

'וממנו הורם התמיד'

יג. ואמר **רבי אברהם** **רוט** ששמע מאחיו שליט"א לבאר הקפידא 'ואל תיבטל מקביעותך' לפי מה שכתב הב"ח שעיקר מה שביקשו היוונים לבטל בעבודת המקדש היה את עניין התמידות, ולכן ביטלו דוקא את התמיד שהוא 'תמיד', ואת המנורה שנאמר בה 'נר תמיד', [וביסופון איתא שביטלו את אש המערכה, שהיא 'אש תמיד']. והיינו שלא היה אכפת להם שיעבדו מעת לעת את אלוקי ישראל אבל התמידות הקבועה, לעסוק כל החיים בעבודת ה' זה סותר לתרבות יוון לגמרי. ואכמ"ל. וכן בספרי היוונים מתואר איך ביטלו את המנורה 'הנקראת אצל היהודים 'תמידית'.

ובאמת הדברים מפורשים בנבואת דניאל 'ועד שר הצבא הגדיל וממנו הורם התמיד' עיי"ש במלבי"ם שקאי על מתתיהו שממנו הורם התמיד שביקשו יוון לבטל. הרי שעיקר ההודאה היא על 'הורם התמיד', ולכן הזהירו המהרש"ל והפוסקים שלא לבטל התמידות והסדרים הקבועים, כי זהו עצמו עצת יוון.

ואמר **רבי דוד ארנבורג** שאולי בגלל זה לא מצאנו כל כך שהחמירו כדעת הרמב"ם והרש"י והתוס' לעשות סעודות בפת ובשר ויין בכל יום ויום מימי החנוכה, והרי בשאר מצוות המועדים רגילים להקפיד לצאת כל השיטות, אבל כאן ביקשו שלא לבטל התמידות מחמת חומרא שאינה מעיקר הדין, כי זהו עבודת החנוכה לשמור על התמיד דייקא.

הפייט "האי האי בית כור"

יד. והנה, היה פיוט קדום לימי החנוכה, שיש שייחסוהו (בטעות) לרבינו אברהם אבן עזרא:

"אכלו משמנים וסולת רבוכה. תורים ובני יונים. שבת וחנוכה / פזמון: האי האי בית כור. תמכור תחכור. לשכור בית כור. לצורך [לשבת] חנוכה / ברבורים אבוסים. בשפודים צלויים. וכליל לאישים. אחד מן המנוים / פזמון... / רך וטוב ושמן. צלי אש ומצות. ענו ואמרו אמן. ואיכלו בדיצות / פזמון... / הקולות יחדלון. מנסוך המים. בבית היין נלון. בכל יום פעמים / פזמון... / מקולות מים רבים. תצלנה אזנים. וכל משרת דם ענבים. לא ימוש מפכם / פזמון...

וכתב בשו"ת מהר"י ברונא קלז:

עוד הגידו לי שמהר"ר אברהם הכהן לא רצה להניח הבחורים לנגן הזמר אכלו משמנים על השלחן, לפי שמשמע כאלו נתקן עפ"י ת"ח, וזה אינו כלל, שהרי כתב מהר"מ שסעודת חנוכה אינה סעודת מצוה, והזמר מתחיל אכלו משמנים כו' עד תמכור לצורך חנוכה, משמע דסעודת מצוה היא".

ותמה **רבי יצחק פרימק** למה גזרו משום כך שאינו תלמיד חכם, הלא למדנו שיש כמה וכמה גדולי עולם הסוברים שסעודת מצוה היא, הלא הם הרמב"ם ורש"י והתוס' ומהרש"ל וב"ח, ומה בכך שנאמר שגם מחבר הפיוט הזה סבר כמותם.

ואמר **רבי יצחק פרשה** שבאמת מנהג מרוקו לשורר שיר זה בשבת חנוכה ואין פוצה פה.

אמנם במשך הדורות שינו מעט הנוסח במקום 'לצורך חנוכה' לומר 'לשבת חנוכה', ואולי משום שבשבת לכולי עלמא יש מצוה לסעוד בו בבשר ויין. וביותר בשבת חנוכה שביקשו היוונים לבטל מצות השבת ועתה אנו מודים ומקפידים ביתר שאת על עינוג השבתות לבטל גזירות היוונים.

וציין **רבי צבי פרינד** שבאמת בשו"ת מהר"י ברונא הנ"ל כלל לא הזכיר שמירי בסעודות שבת חנוכה, ומשמע שהבחורים ביקשו לשורר שיר זה על

השולחן בכל ימי החנוכה ועל זה מחזה בהם, אבל אפשר שהנוהגים לשוררו בשבת חנוכה לבד שפיר עבדי.

ואולי יש ללמוד מדברי מהר"י ברונא שאף להשיטות דהוי סעודת מצוה, מכל מקום אינה מתוך שחוק ושכרות כמו בסעודת פורים וכדומה, ולכן הקפידו על נוסח הפיוט הזה שמשמעותו שהיו הוללים ושיכורים 'בבית יין נלין...' והקפידו שלא לשתות מים כלל בימים הללו 'מקולות מים רבים תצלינה אזנים'...

וכן מבואר בשו"ת מאורי אור:

"אגב אזכרה מה שהדפיסו זמר אכלו משמנים בית כור תשכור לצורך חנוכה וללון בין היין כל יום פעמיים וחידלו נסוך המים וכל משרת ענבים לא ימוש מפיהם, כל המבבחין ישתומם להתערב שוא וכזב והבל שיש בו חטא בתוך סידורי קודש, ובחיבור 'תוכחת מגולה' על קהלת קרא שמו לץ היין, ובילדותי שמעתי מאנשים חשובים חשבוהו לשחוק שמחברו היה מכת לצים ופוזזים, ולשונו לינות שתיים ליום אחד חזות מוכה, ומי שבידו למחות למדפיסם הרי זה משובח".

ומעניין הדבר שבעל מאורי אור במקום אחר, הדפיס זמר חילופי לחנוכה, במקום 'האי בית כור' – 'האי בית תורה ללמוד ולחזרה':

...עיין דברינו לעיל על זמר האי האי הנדפס בעמק הבכה, וזאת חליפתו ותמורתו אשר בעמק הברכה:

אגילה ואשמחה. בישועה ורווחה / פזמון: האי האי בית תורה. תשקדה ותדורה. ללמוד ולחזרה. הלכות חנוכה / רצוף אהבה. נתחכמה והבה. בקדושה רבה. אחת חטיבה / פזמון... / נאם השם. מכפר אשם. ויצהיל הגשם. כשוהם ולשם / פזמון... / חנוכה שטונה. ישווה ויטנה הדלקה נמנה. בית חונה / פזמון... / זריז בצאתו. חוץ לביתו. בשתוף פרוטתו. יצא חובתו / פזמון... / קול הזכרה. הלל לגמרה. ועל הניסים. שמחים וששים / פזמון... / איש יהודי. מתן ידי. צדק רפיד. מגן בעדי / פזמון... / סגולה בדוקה. הצלת צוקה. נתינת צדקה. בימי חנוכה / פזמון... / אשירה בשמחה. כלוי חסידך. ביין נסכה. בימי חנוכה / פזמון: האי האי בית תורה. תשקדה ותדורה. ללמוד ולחזרה. הלכות חנוכה.

ואמר **רבי אביגדור דבורקין** שמה שנקט בפזמון 'תשקדה ותדורה ללמוד ולחזרה' הוא עפ"י דברי השל"ה הנזכרים לעיל שעיקר קביעות בין הזמנים בימי החנוכה נעשה בשביל שיחזרו התלמידים על תלמודם.

משחקים בחנוכה

טו. כע"ז נראה לבאר טענת הפוסקים גבי משחקי קלפים בחנוכה, ששורשו ממנהג קדום בקהילות ישראל להתיר משחקי השחוק בימי החנוכה, כמבואר בחוות יאיר תש" קכו:

"נהירנא כד הוינא טליא נמנו ורבו בעלי תקנות ובראשם א"א הגאון מוהרר"ש זצ"ל לשנות מנהג קדום הנהוג שלא לשחוק כל השנה רק בימי חנוכה, **והרע בעיני א"א החסיד שיהיו ימי נס הקבועים להודות ולהלל מיוחדים לשחוק וקלות**, וביקש לאסרם ולקבוע תחתיהם ח' ימי אידם שאין בהם ביטול משא ומתן שבני אדם נשארים בבתיהם, ולא עלתה בידו כי לא הסכימו לשנות מנהג".

ובשו"ת מהר"י ברונא קלו:

"עוד מעשה שהקהל עשו תקנה שלא לשחוק, אלא א"כ ביום שאין אומרים תחנו, **ובחנוכה וכה"ג מותר לשחוק**. והלילה אחר חנוכה, שאלו את מוהר"י מרפורק יצ"ו והתיר להם לשחוק, שלא הגיע לכלל איסור עדיין, ולא חל התקנה, אלא א"כ הגיע היום שאומר תחילה"

ומאיך גיסא בפוסקים צווחו על זה שלא לשחק בקלפים בימי החנוכה, כמו שהביא בביאור הלכה סימן תר"ע.

ונראה הביאור בזה, שבאמת יש תועלת במשחקים להרוויח נפש יגיעה, כמו שכתב במור וקציעה הלכות שבת:

ולשחוק באיסקק"י (שאך שוועל בל"א) יש מתירין ע"י שינוי שעושין אותן של כסף וזהב, דלא לתחזי כעובדין דחול... ויש אוסרין לגדולים כל שחוק שלא נתנה שבת אלא לעונג טוב או לדברי תורה, לא לדברים בטלים והבאי, וכן נראה שהרי כל דברי שחוק ובטלה גם בחול מי התירם, אף על פי שאינו נפסל בכך לעדות ולשבועה, אם עושה באקראי ובלי ריוח ממון, מיהת לא גריעי מדברים בטלים, שעוברים עליהם בעשה ול"ת, כ"ש במיני צחוק שיש בהם איסור מוסיף אפילו בראיה בעלמא, משום מושב לצים, כמ"ש רז"ל בפ"א דע"ז [יח, א], **אם לא שצריך להרויח לנפשו העצובה** (ואינה מיושבת לעסוק בפקודי ה' ישרים משמחי לב, מתגבורת השחורה) **לשמחה להניח לה מעצבה ומרגזה, בטיול ושחוק, כה"ג ודאי בשבת נמי משרי שרי.**

וכע"ז בשו"ת שלמת חיים שאל השואל את הגרי"ח ז"ל:

ענין אשר בימי החנוכה וכדומה נמצאים שמקילים לקבוע את עצמם במשחק וכדומה, וגם רוצים לתלות את הדבר אשר נשמע דכמה בני תורה נהגו כן, וצ"ע דאיזה תועלת יש בזה אשר לא יהא עוון ביטול תורה. ובענין זה צריך ביאור בפשטות הדברים שכתב הרמ"א (או"ח סימן תמ"ז סעיף י"ב), יש נמנעים לשחוק על השולחן עם קלפים הנקראים קרטי"ן בפסח וכו', ולא עורר כלל ע"ד ביטול תורה וכו'.

[והוסיף **רבי יצחק פרשה** שהיה לו לשואל להביא גם מה שכתבו הפוסקים בעניין משחקי הקלפים בתוך הסוכה, שיש להקפיד לשחוק רק בסוכה ולא בביתו, ולמה לא העירו משום ביטול תורה].

והשיב ע"ז הגרי"ח ז"ל תשובה:

"כבר ציינתי פעם הש"ס (ב"ב צ"א ע"ב) דהוי טיילי טליא וטלייתא כבר שב עשרי וכו', **נראה שהיה להם שעות לשחוק, כנראה שהיה להם בזה חוק קבוע, אפשר לצורך הבריאות.** ואפשר הוא בכלל 'עת לשחוק', וכנראה שהיה להם זה כדי שיעסקו בדבר שלא ילכו בטלים כי הבטלה מביאה וכו', ולא כל אדם מסוגל לישב על התורה בקביעות, ולכך לא מיהו בידם. **וגם בזה אני אומר**

שאינן להרהר אחר מנהג ישראל עם קדוש, כי עי"ז לא פנו לדברים אחרים יותר גרועים לשמוע חדשות וכדומה.

[והוסיף **רבי דוד ארנבורג** דלכא' סוף דבריו צריכים עיון למה 'לשמוע חדשות' זהו יותר גרוע ממשחקי השחוק, הלא על משחק בקוביא כתב הרמב"ם שגם אם אין בו משום גזל מ"מ הוי דברים בטלים ומושב לצים, ואילו שמיעת החדשות לכא' הוי כמתעסק בצורכי חולין בעלמא. ואמר **רבי יוני דהן** שאין כוונתו לשמיעת חדשות מהעולם הכללי אלא חדשות אנשי השכונה (נייע"ס בלע"ז) לשון הרע ורכילות וכו'. ו**רבי צבי פרוינד** טען שחדשות כלליות שאינן נוגעות לו בשום פנים [כגון על מאבקים פנים מפלגתיים במפלגת הפועלים הסינית] הוי ככל מושב לצים ודברים בטלים וגרוע יותר כי הוא מושך את הדעת והמחשבה, וצ"ע].

וכן כתב בחתם סופר (קובץ תשובות סימן לב) **"עמדתי על הנסיון, כי אסרנו השחוק על זמן מה ובתום הזמן היו ימי חגם, וישראל קדושים נהגו בו איסור, ראיתי בעיני כי עי"ז באו לכמה עניני מחלוקת ולשון הרע בהיותם בטלים ממשא ומתן, ואין דרכם לעשות כי אם לישב בסוד משחקים, ועתה כי ידם אסורות הבטלה מביאה לידי הרבה מכשולים, אמרתי ישראל בני נביאים הם וקדמוננו הנהיגו כן.**

...והנה עכשיו בעו"ה לא ישמעו לנו לשמוע בלימודים כל היום ושארית הלילה, ועי"כ יבואו לקטטה והשחתה, על כן אין ראוי לאסור ... ע"כ אם יסכים בד"צ שבעירי להתיר קצת כגון קוויטלעך שקורין בלעטין בל"א מטינא שיבא מכשורי.

אמנם ללומדי תורה אשר להם כח לעסוק בתורת ה' לא מצאתי תקנה בכל מה שכתבתי כמבואר בערכין ט"ו ע"ב אמר ר' חמא ב"ר חנינא מה תקנתא של מספרי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, שנאמר מרפא לשון עץ חיים.

וכ"כ מהר"א [פסקים] סי' קצ"ב כתב, אף על גב דאין מתירין נדר שלא לשחוק, אין ב"ד מזהירין כלום על השחוק וכמה אנשים ותיקים רגילים בשחוק ע"ש, ותימה על הותיקים האלו הא הוה מושב לצים"

עכ"ל החתם סופר.

ואמר **רבי אלי פרלוביץ** דשמא הוותיקים הללו שהזכיר התרומת הדשן היו צריכים לזה מפני המרה השחורה, כמוש"כ במור וקציעה שם.

[**ורבי יצחק פריימק** הסתפק האם התירו של החתם סופר בשביל שלא להכשיל בקלות ראש וקטטות, מועיל גם להתיר משחקים בתוך בית הכנסת. כי לפעמים צריך להעסיק בני הנוער בפעילות משחקים וכדומה בשביל שלא ילכו להתעסק ברחובות בשדות זרים ויבואו לקלקולים גדולים, ואין מקום לכנס אותם זולת בית הכנסת, וצידד לסמוך על דברי החת"ס הללו להתיר גם שחוק בביהכנ"ס בשביל להצילם מקלקולים גדולים, וצ"ע].

העולה מכל זה דבאמת היתר המשחקים בחנוכה היא מנהג קדום ויש לה שורש וטעם, אכן, הטעם שהפוסקים צווחו על זה, כי צורת המשחק שהתפשטה היתה מעורבת עם ליצנות ובטלנות ושיחת קרנות וכו'.

וכמו שהביא **רבי אברמשה רוט** מה שכתב זקנו הצדיק רבי חיים יצחק מאליק הי"ד מסאטמר בספרו ובחרת בחיים:

"מכש"כ מי שקובע עצמו ח"ו כמה שעות בלילה ולפעמים עד אור הבוקר לשחק בשחוק כמו קראטין וקוויטילים שאך ודאמינע וכדומה היש די באר גודל חטאו, כי מלבד גודל האיסור של ביטול תורה אשר החמירו בזה מאד מאד חז"ל, עוד עובר כמה עבירות כמובן כי כמה פעמים משחקים עם נקיבות וגם באים לדבר כמה שקרים ולגניבות וגזילות וליצנות ועוד כמה איסורים אשר מי יוכל לבארם ולספרם ושומר נפשו ירחק מחברות אלו וטוב לו.

ובעו"ה מצוי אצל הבחורים הלומדים בשיבות, אשר כל א' רוצה להיות זריז ונפסד ומקדימין בשחוק הקוויטליך כמה שבועות קודם ימי החנוכה, וכמה שבועות אחר החנוכה, עד שכלה כל החורף בשחוק והיתול ח"ו, אחי אהובי תדעו נאמנה כי שחוק הזה וכדומה לו הוא מפגים ומטמא הנפש מאד מאד כנ"ל וגם באים עי"ז לכעס וקטטות ומריבות ולכל מידות רעות ר"ל... ואפילו בימי

חנוכה אין שום היתר לבלות הזמן בשחוק והיתול ח"ו, וכבר צווחו על זה הספרים כי אדרבה בימי חנוכה הזמן מסוגל להשגת התורה... ומהתימא על בני אדם אפילו כשרים הסוברים שהותרה הרצועה לבלות לילות הקדושים של ימי חנוכה במיני שחוק והיתול ח"ו, וכי איסור ביטול תורה להיכן הלך, וכי פקע העשה של ודברת במ ולא בדברים בטלים, וכי בימי חנוכה לא נאמרה המשנה שניים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה כמושב לצים".

הרי להדיא שהיו רגילים במשחקים שעות ע"ג שעות מתוך פורקן והוללות, ועל זה צווחו הפוסקים, אך מי שמשחק ומשתעשע עם בני ביתו לכבוד ימי השמחה, לית ביה משא.

[ומסתמא מזה נגזר פלוגתת פוסקי זמנינו אודות איסור שחוק עם אשתו נדה האם הוא כולל משחקי שחמט וקלפים וכדומה, שרבים מתירים והשבט הלוי נקט לאסור, ולכא' הוא תלוי בצורת המשחק הנהוגה, עם הוא מתוך קלות ראש ושחוק או להנאה נעימה בעלמא].

והוסיף **רבי דוד ארנבורג** שבמדינת רוסיה משחקי השחמט הינם מקצוע לכל דבר, ומחנכים לזה הנערים ברצינות גדולה, ומסתמא אין בזה משום שחוק כלל אלא ככל לימוד מקצועות המתמטיקה.

וכבר נהגו הכל לשחוק בסביבון בדחילו ורחימו, ולא נבהלו מפניו, ואף אדונינו החתם סופר היה מונח סביבון על שולחנו כל ימי החנוכה, וכאשר היה מאן דהוא נכנס היה החת"ס מסובב אתו את הסביבון פעם אחת, כדאיתא בסידור חת"ס, הרי שלא חששו מצד עצם הנאת המשחק אלא מצד ההוללות הגדולה. וכיוצא בזה יש לומר לגבי הפייט 'האי האי בית כור' הנ"ל שאף שעצם עריכת הסעודות יש לה שורש גדול מאד, מ"מ צורת ההוללות ופריקת העול אין לה מקום בימי החנוכה המרוממים והמאירים.